

nationis causam reddere voluisse, ut ex antithetico manifestum est : *Discedit in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus; esurivi enim, et non dedistis mihi manducare.* Hic enim cum eodem loquatur modo, non reddit causam cur illis jam inde ab æternitate ignis paratus sit, sed cur in ignem mittatur : imò ne illis quidem, sed diabolo et angelis ejus ignem illum paratum fuisse dicit; quod, ut postea docuimus, ratione non vacat. Eodem ergo modo hic intelligenda sunt verba, *venite, possidete regnum. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare.*

VERS. 53. — *ESURIVI ENIM.* Paulò ante Calvinii interpretationem refutavimus, qui particulam *enim*, non causam, sed consequentiam significare dicit. Potest aliquis dubitare an hæc ipsa verba, quæ hic ponuntur, Christus sit in judicio pronuntiaturus. Legi enim nonnullos recentiores interpretes qui negarent; quod nescio, an sine temeritate fieri possit. Illud quoque vero simile esse arbitror non hæc solum, sed alia etiam nonnulla, quæ aut Christus non dixit, aut evangelista non expressit, in illo judicio dicturum esse. Nec enim, ut supra disputavimus, omnes qui regnum cælorum accepturi sunt, propterea sunt accepturi quòd esurientem paverint Christum, et est credibile unicuique, cur eum ad regnum cælorum adducit, rationem expositorum : hoc enim et ad iudicium officium, et ad beatorum gloriam pertinebit. Cur ergo de his tantum qui se esurientem paverant, mentionem fecit? Supra respondimus unam speciem loco exempli pro toto genere posuisse; ideò autem hæc potius quam aliam bonorum operum speciem proposuit, quia nihil nobis magis commendatum esse voluit, quam eam charitatem quæ erga proximos esset, quæ ipsa, quamvis multas habeat species, in hæc potissimum observatur, si esurientes pauperes alamus, quemadmodum Euthym. adnotavit.

VERS. 57. — *TUNC RESPONDERUNT JUSTI :* QUANDO TE VIDENS ESURIENTEM? Putat Origenes, et auctor Imperfecti, justos hoc non oblivione, sed humilitate, responsuros esse, quasi non agnoscentes in se virtutem illam charitatis, cujus causâ à Christo laudati essent. Potius credo ideò ita responsuros, quòd Christi verba non intellexerint, non enim ignorare poterunt se aliquando pauperes Christi causâ pavisse; sed quia Christus non est dicturus : *Esurierunt enim pauperes, et dedistis eis manducare, sed esurivi, et dedistis mihi manducare,* et sciant se nunquam Christum ipsum pavisse, interrogabant : *Quando te vidimus esurientem?* Id constat ex Christi explicatione, versu 40.

VERS. 40. — *QUAMDIU, &c.* Quatenus fecistis uni de his fratribus meis minimis, mihi fecistis; id est,

VERS. 40 et 41. — *QUAMDIU FECISTIS, &c.* In quantum fecistis. *Discedit à me, poena damni hæc voce exprimitur, ut poena sensus per ignem paratum diabolo,*

quod illis fecistis, mihi fecistis, sicut et versu 45 loquitur.

VERS. 41. — *DISCEDITE A ME;* id est, procul abite, nihil enim mihi vobiseum est; non novi vos, quemadmodum fatuus virginibus dixit supra, vers. 12.

MALEDICTI. Observavit Orig. et Chrysost. non dixisse, *maledicti Patris mei, sicut justus dixerat, vers. 34: Venite, benedicti Patris mei, quia Deus non maledictionis, sed benedictionis, non poenæ, sed præmii auctor fuit; non quòd non etiam poenæ auctor fuerit, sed quòd præmia libenter et ex animi propensione, poenam invitum quodam modo, ut justitiae suæ satisfaceret, præparaverit.*

IN IGNUM ÆTERNUM. Refellit his verbis antiquus Origenistarum error, qui poenas inferni sempiternas futuras esse negabant, adversus quem Beda et Theophylactus hoc loco disputant. Quamquam Origenes, tractatu 34, hunc locum edisserens, benè de poenarum æternitate sentit. Disputatur à theologis, an verus ille sit ignis. Duo in eâ re certa sunt : alterum, quod fides docet, vera esse supplicia quæ non cogitatione solum, sed sensu tactuque percipiuntur; alterum minis certum, quia fides non docet, sed tamen omnium ferè veterum auctorum testimoniis confirmatum, ignem illum non ejusdem atque nostrum esse conditionis, quemadmodum Origenes, homilia 9 ad diversos, et tract. 34 in Matth., et Ambrosius, in Commentariis in cap. 14 Lucae, et Hieronymus in cap. 65 et 66 Isaie, et Damascenus, lib. 4 de Fide, cap. ultimo tradunt. Inde tamen non sequitur verum ignem non esse, quod etsi nonnulli negant, non videtur sine temeritate negari posse, quia ubique Scriptura poenas illas inferni ignem appellat; quæ, si metaphora, non veritas esset, aliter aliquando vocarentur, minusque frequenter ignis dicerentur.

QUI PARATUS EST DIABOLO, ET ANGELIS EJUS. Non dixit, qui paratus est vobis, sicut de regno cælorum dixerat, vers. 34 : *Possidete paratum vobis regnum, quia Deus omnes homines vult salvos fieri* (1 Timoth. 2, 4); et quia *Deus mortem non fecit; fecit enim hominem rectum, et ipse infinitis se miscuit questionibus* (Sapient. 1, 15; Ecclesiast. 7, 30). Regnum ergo cælorum ab omni æternitate omnibus hominibus (si salvi esse vellent) præparavit : ignem autem æternum non nisi necessitate, et quodammodo coactus, ut angelorum puniret audaciam; ita Origenes, Chrysost., Theophylactus, et Euthy. Eadem fortasse de causâ non dixit, qui paratus est à constitutione mundi, sicut de regno cælorum dixerat, eodem cap., versu 34, quia nimirum regnum cælorum, quòd sua sponte propter homines fecerat, à mundi constitutione præparaverat; id est, antequam homines ipsos faceret. Ignem verò non nisi peccato coactus, ideò non à constitutione, sed post constitutionem mundi, et post peccatum illum præparavit.

CAPUT XXVI.

1. Et factum est : cum consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis :

2. Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur et crucifigetur.

3. Tunc congregati sunt principes sacerdotum, et seniores populi, in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas :

4. Et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent et occiderent.

5. Dicebant autem : Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

6. Cum autem Jesus esset in Bethaniâ, in domo Simonis leprosi,

7. Accessit ad eum mulier habens alabastrum unguenti pretiosi, et effudit super caput ipsius recumbens.

8. Videntes autem discipuli, indignati sunt, dicentes : Uti quid perditio hæc?

9. Potuit enim istud venditari multò, et dari pauperibus.

10. Sciens autem Jesus, ait illis : Quid molesti estis huic mulieri ? opus enim bonum operata est in me;

11. Nam semper pauperes habetis vobiscum : me autem non semper habetis.

12. Mittens enim hæc unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.

13. Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur et quòd hæc fecit in memoriam ejus.

14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes sacerdotum,

15. Et ait illis : Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam? At illi constituerunt ei triginta argenteos.

16. Et exinde quærebatur opportunitatem, ut eum traderet.

17. Primò autem die azymorum, accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere pascha?

18. At Jesus dixit : Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei : Magister dicit : Tempus meum propè est : apud te facio pascha cum discipulis meis.

19. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt pascha.

20. Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis.

21. Et edentibus illis, dixit : Amen dico vobis, quia unus vestrum me traditurus est.

22. Et contristati valde, coeperunt singuli dicere : Numquid ego sum, Domine?

23. At ipse respondens, ait : Qui intingit mecum manum in paropside, hic me tradet.

24. Filius quidem hominis vadit, sicut scriptum est de illo : vae autem homini illi per quem Filius hominis tradetur : bonum erat ei, si natus non fuisset homo ille.

25. Respondens autem Judas, qui tradidit eum,

CAPITRE XXVI.

1. Jésus, ayant achevé tous ces discours, dit à ses disciples :

2. Vous savez que la Pâque se fera dans deux jours, et le Fils de l'homme sera livré pour être crucifié.

3. En ce même temps les princes des prêtres et les anciens du peuple s'assemblèrent dans la salle du grand prêtre appelé Caïphe,

4. Et tinrent conseil ensemble pour se saisir de Jésus par ruse, et le faire mourir;

5. Et ils disaient : Il ne faut pas que ce soit pendant la fête, de peur qu'il ne s'excite quelque tumulte parmi le peuple.

6. Or, comme Jésus était en Béthanie, en la maison de Simon le lépreux,

7. Une femme vint à lui avec un vase d'albâtre plein d'un parfum de grand prix, qu'elle lui répandit sur la tête, lorsqu'il était à table.

8. Ce que ses disciples voyant, ils en furent choqués, et dirent : Pourquoi cette perte ?

9. Car on aurait pu vendre ce parfum bien cher, et en donner l'argent aux pauvres.

10. Mais Jésus sachant ce qu'ils disaient, leur dit : Pourquoi faites-vous de la peine à cette femme? Ce qu'elle vient de faire pour moi est une bonne œuvre.

11. Car vous aurez toujours des pauvres avec vous; mais vous ne m'aurez pas toujours.

12. Et lorsqu'elle a répandu ce parfum sur mon corps, elle l'a fait pour m'ensevelir.

13. Je vous le dis en vérité, partout où sera prêché cet Évangile, dans tout le monde, on racontera à la louange de cette femme ce qu'elle vient de faire.

14. Alors l'un des douze, appelé Judas Iscariote, s'en alla trouver les princes des prêtres :

15. Et il leur dit : Que voulez-vous me donner, et je vous le livrerai? Et ils s'engagèrent à lui donner trente pièces d'argent.

16. Et dès lors il cherchait une occasion favorable pour le livrer.

17. Or, le premier jour des azymes, les disciples vinrent à Jésus, et lui dirent : Où voulez-vous que nous vous préparions la pâque à manger?

18. Jésus leur répondit : Allez dans la ville chez un tel, et lui dites : Le maître vous envoie dire : Mon temps est proche; je viens faire la pâque chez vous avec mes disciples.

19. Les disciples firent ce que Jésus leur avait ordonné, et préparèrent la pâque;

20. Le soir donc étant venu, il se mit à table avec ses douze disciples.

21. Et lorsqu'ils mangèrent, il leur parla ainsi : Je vous dis en vérité, que l'un de vous doit me trahir.

22. Ce qui leur ayant causé une grande tristesse, chacun d'eux commença de lui dire : Serait-ce moi, Seigneur ?

23. Il leur répondit : Celui qui met la main au plat avec moi, est celui qui me trahira.

24. Pour ce qui est du Fils de l'homme, il s'en va, selon ce qui a été écrit de lui; mais malheur à l'homme par qui le Fils de l'homme sera trahi; il vaudrait mieux pour lui qu'il ne fût jamais né.

25. Judas, qui fut celui qui le trahit, prenant la pa-

dixit : Numquid ego sum, Rabbi? Ait : Tu dixisti.
 26. Cœnantibus autem eis, accepit Jesus panem, et benedixit, ac fregit, deditque discipulis suis, et ait : Accipite, et comedite : hoc est corpus meum.
 27. Et accipiens calicem, gratias egit, et dedit illis, dicens : Bibite ex hoc omnes.
 28. Hic est enim sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.
 29. Dico autem vobis : Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.
 30. Et hymno dicto, exierunt in montem Oliveti.
 31. Tunc dixit illis Jesus : Omnes vos scandalum patiemini in me, in istâ nocte. Scriptum est enim : Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.
 32. Postquam autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam.
 33. Respondens autem Petrus, ait illi : Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.
 34. Ait illi Jesus : Amen dico tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet, ter me negabis.
 35. Ait illi Petrus : Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt.
 36. Tunc venit Jesus cum illis in villam que dicitur Gethsemani, et dixit discipulis suis : Sedete hic, donec vadam illic et orem.
 37. Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, cepit contristari et moerens esse.
 38. Tunc ait illis : Tristis est anima mea usque ad mortem : sustinete hic et vigilate mecum.
 39. Et progressus pusillum, prociidit in faciem suam, orans, et dicens : Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste : verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.
 40. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes, et dicit Petro : Sic non potuistis unâ horâ vigilare mecum?
 41. Vigilate, et orate, ut non intretis in tentationem : spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.
 42. Iterum secundo abiit, et oravit, dicens : Pater mi, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.
 43. Et venit iterum, et invenit eos dormientes : erant enim oculi eorum gravati.
 44. Et relictis illis, iterum abiit, et oravit tertio, eundem sermonem dicens.
 45. Tunc venit ad discipulos suos, et dicit illis : Dormite jam, et requiescite : ecce appropinquavit hora, et Filius hominis tradetur in manus peccatorum.
 46. Surgite, eamus : ecce appropinquavit qui me tradet.
 47. Adhuc eo loquente, ecce Judas, unus de duodecim, venit, et cum eo turba multa, cum gladiis et fustibus, missi à principibus sacerdotum, et senioribus populi.

role, dit : Maître, est-ce moi? Il lui répondit : Vous l'avez dit.
 26. Or, pendant qu'ils soupaient, Jésus prit du pain; et l'ayant béni, il le rompit, et le donna à ses disciples, en leur disant : Prenez et mangez; ceci est mon corps.
 27. Et prenant le calice, il rendit grâces, et il le leur donna, en disant : Buvez-en tous;
 28. Car ceci est mon sang, le sang de la nouvelle alliance qui sera répandu pour plusieurs, en remission des péchés.
 29. Or, je vous dis que je ne boirai plus de ce fruit de la vigne, jusqu'à ce jour auquel je le boirai nouveau avec vous dans le royaume de mon Père.
 30. Et ayant dit le cantique, ils sortirent allant à la montagne des Oliviers.
 31. Alors Jésus leur dit : Je vous serai à tous cette nuit une occasion de scandale. Car il est écrit : Je frapperai le pasteur, et les brebis du troupeau seront dispersées.
 32. Mais après que je serai ressuscité, je vous précéderai en Galilée.
 33. Or, Pierre, prenant la parole, lui dit : Quand tous les autres seraient scandalisés à votre sujet, pour moi je ne le serai jamais.
 34. Jésus lui répartit : Je vous dis en vérité que cette nuit même, avant que le coq chante, vous me renoncerez trois fois.
 35. Pierre lui répondit : Quand même il me faudrait mourir avec vous, je ne vous renoncerais point. Et tous les autres disciples dirent de même.
 36. Après cela, Jésus s'en vint avec eux en un lieu appelé Gethsemani; et il dit à ses disciples : Demeurez ici, pendant que je m'en irai là pour prier.
 37. Et ayant pris avec lui Pierre et les deux fils de Zébédée, il commença d'être saisi de tristesse, et d'avoir le cœur pressé d'une extrême affliction.
 38. Alors il leur dit : Mon âme est triste jusqu'à la mort : demeurez ici et veillez avec moi.
 39. Et s'en allant un peu plus loin, il se prosterna le visage contre terre, priant en ces termes : Mon Père, que ce calice, s'il est possible, passe de moi; mais néanmoins, qu'il en soit, non comme je le veux, mais comme vous le voulez.
 40. Et vint ensuite vers ses disciples, et les ayant trouvés endormis, il dit à Pierre : Quoi! vous n'avez pu veiller une heure avec moi?
 41. Veillez et priez, afin que vous n'entriez point en tentation : car l'esprit est prompt, mais la chair est faible.
 42. Il s'en alla encore prier une seconde fois, en disant : Mon Père, si ce calice ne peut passer sans que je le boive, que votre volonté soit faite.
 43. Il revint encore, et les trouva endormis, parce qu'ils avaient les yeux appesantis.
 44. Et les quittant, il s'en alla encore prier pour la troisième fois, disant les mêmes paroles.
 45. Après il vint vers ses disciples, et leur dit : Dormez maintenant, et vous reposez : voici l'heure qui approche; et le Fils de l'homme va être livré entre les mains des pécheurs.
 46. Levez-vous, allons; voici qu'il approche, celui qui doit me trahir.
 47. Comme il parlait encore, voilà que Judas, l'un des douze, arriva, et avec lui une grande troupe de gens armés d'épées et de bâtons, envoyés par les princes des prêtres, et par les anciens du peuple.

48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens : Quœcumque osculatus fuero, ipse est : tenete eum.
 49. Et confestim accedens ad Jesum, dixit : Ave, Rabbi. Et osculatus est eum.
 50. Dixitque illi Jesus : Amice, ad quid venisti? Tunc accesserunt, et manus injecerunt in Jesum, et tenerunt eum.
 51. Et ecce unus ex his qui crant cum Jesu, extendens manum, exemit gladium suum, et percussit servum principis sacerdotum, amputavit auriculam ejus.
 52. Tunc ait illi Jesus : Convertite gladium tuum in locum suum; omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.
 53. An putas quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modò plus quam duodecim legiones angelorum?
 54. Quomodo ergo implebuntur Scripturæ, quæ sic oportet fieri?
 55. In illâ horâ, dixit Jesus turbis : Tanquam ad latronem existis cum gladiis et fustibus comprehendere me : quotidie apud vos sedebam, docens in templo, et non me tenuistis.
 56. Hoc autem totum factum est, ut adimplerentur Scripturæ prophetarum. Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt.
 57. At illi tenentes Jesum, duxerunt ad Caipham, principem sacerdotum, ubi scribæ et seniores convenerant.
 58. Petrus autem sequebatur eum à longè, usque in atrium principis sacerdotum : et ingressus intro, sedebat cum ministris, ut videret finem.
 59. Principes autem sacerdotum, et omne concilium, querebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent.
 60. Et non inveniunt, cum multi falsi testes accessissent. Novissimè autem venerunt duo falsi testes,
 61. Et dixerunt : Hic dixit : Possum destruere templum Dei, et post triduum reedificare illud.
 62. Et surgens princeps sacerdotum, ait illi : Nihil respondes ad ea que isti adversum te testificantur?
 63. Jesus autem tacebat : et princeps sacerdotum ait illi : Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei.
 64. Dicit illi Jesus : Tu dixisti : verumtamen dico vobis, amodo videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli.
 65. Tunc princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit : quid adhuc egemus testibus? Ecce nunc audistis blasphemiam.
 66. Quid vobis videtur? At illi respondentes dixerunt : Reus est mortis.
 67. Tunc expulerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt : alii autem palmas in faciem ejus dederunt,

48. Or, celui qui le trahissait, leur avait donné un signe, disant : Celui que je baisera, c'est lui, arrêtez-le.
 49. Aussitôt donc, s'approchant de Jésus, il lui dit : Je vous salue, mon Maître; et il le baisa.
 50. Jésus lui répondit : Mon ami, qu'êtes-vous venu faire ici. Alors ils s'avancèrent, se saisirent de lui et l'arrêterent.
 51. Alors un de ceux qui étaient avec Jésus portant la main à son épée, la tira, en frappa un des gens du grand-prêtre et lui coupa l'oreille.
 52. Mais Jésus lui dit : Remettez votre épée dans le fourreau, car tous ceux qui se serviront de l'épée, périront par l'épée.
 53. Pensez-vous que je ne puisse pas prier mon Père, et qu'il ne me donnerait pas aussitôt plus de douze légions d'anges?
 54. Comment donc s'accompliront les Écritures, qui déclarent qu'il faut que cela arrive ainsi?
 55. Alors Jésus dit à cette troupe : Vous êtes venus avec des épées et des bâtons, pour me prendre comme un voleur; j'étais tous les jours assis parmi vous, enseignant dans le temple, et vous ne m'avez point arrêté.
 56. Mais tout cela est arrivé afin que s'accomplisse ce qui est écrit dans les prophètes. Alors les disciples l'abandonnèrent tous, et s'enfuirent.
 57. Cependant les gens qui s'étaient saisis de Jésus, l'emmenèrent chez Caïphe, le grand-prêtre, où les scribes et les sénateurs étaient assemblés.
 58. Pierre le suivait de loin, jusque dans la cour du grand-prêtre; et y étant entré, il s'assit avec les domestiques, pour voir la fin.
 59. Or, les princes des prêtres, et tout le conseil, cherchaient un faux témoignage contre Jésus pour le faire mourir.
 60. Et ils n'en trouvaient point, quoique plusieurs faux témoins se fussent présentés. Enfin il vint deux faux témoins,
 61. Qui dirent : Celui-ci a dit : Je puis détruire le temple de Dieu, et le rebâtir en trois jours.
 62. Alors le grand-prêtre se leva, et lui dit : Vous ne répondez rien à ce que ceux-ci déposent contre vous?
 63. Mais Jésus gardait le silence. Et le grand-prêtre lui dit : Je vous adjure par le Dieu vivant de nous dire si vous êtes le Christ, le Fils de Dieu.
 64. Jésus lui répondit : Vous l'avez dit; mais je vous déclare que vous verrez un jour le Fils de l'homme, assis à la droite de la majesté de Dieu, et venant sur les nuées du ciel.
 65. Alors le grand-prêtre déchira ses vêtements, en disant : Il a blasphémé; qu'avons-nous encore besoin de témoins? Vous venez d'entendre le blasphème.
 66. Que vous en semble? Ils répondirent : Il mérite la mort.
 67. Alors on lui cracha au visage, on le frappa à

68. Dicentes : Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit?

69. Petrus verò sedat foris in atrio : et accessit ad eum una ancilla, dicens : Et tu cum Jesu Galilæo eras.

70. At ille negavit coram omnibus, dicens : Nescio quid dicis.

71. Exeunte autem illo jannam, vidit eum alia ancilla, et ait his qui erant ibi : Et hic erat cum Jesu Nazareno.

72. Et iterum negavit cum juramento : Quia non novi hominem.

73. Et post pusillum, accesserunt qui stabant, et dixerunt Petro : Verè et tu ex illis es : nam et loquela tua manifestum te facit.

74. Tunc cepit detestari et jurare quia non novisset hominem. Et continuo gallus cantavit.

75. Et recordatus est verbi Jesu, quod dixerat : Prius quam gallus cantet, ter me negabis. Et egressus foras, flevit amarè.

COMMENTARIA.

VERS. 1. — ET FACTUM EST. Chrysostomus et Theophylactus existimant continuationem esse, quæ evangelista Christi passionem regno conjungit, de quo superiore capite dixerat : potius transitionem esse arbitror, quæ explicato doctoris officio officium redemptoris aggregat explicare.

SERMONES HOS OMNES. Sunt qui eos intelligant sermones, quos proximo capite de futuro judicio evangelista narravit, in quibus Hilarius. Sunt qui non solum ad proximum, sed etiam ad 24 cap. hæc referant, ubi de fine etiam mundi Christus disseruerat. Sunt qui ad omnia que ab initio Evangelii usque ad hunc locum Mattheus scripserat, pertinere putent, ut sermones, non verba tantum, sed etiam facta comprehendant, quasi dicat : Cùm Christus hæc omnia que hactenus exposui fecisset ac docuisset, dixit discipulis suis : *Sciatis quia post biduum Pascha fiet* ; sic Beda et cum secutus Strabus. Hæc omnia probabilia sunt ; sed illud ego magis probo, quod in Commentariis ad hunc locum D. Thomas animadvertit, evangelistam omnem Christi doctrinam, quam toto Evangelio ante exposuerat, comprehendere voluisse, quasi diceret : Cùm Christus doctoris officium explisset, cepit se ad redemptoris officium preparare, et ejus rei discipulos admonere. Nam etsi apud Hebræos, verbum, res etiam significat, tamen hoc loco nomine sermonum verba factaque significari durius videtur. Observavit Origenes propterea dixisse evangelistam, *hos omnes, ne eos excluderet quos postea Christus, et*

VERS. 2. — POST BIDUUM, sub finem feriæ tertiæ, aut initium quartæ, ut nonnulli placet. Eo anno pascha erat feriæ sextæ : unde feriæ quintæ ab horâ nonâ ad undecimam usque immobilabatur agnus. Id enim nobis longè probatius videtur Christum unum cum discipulis pridie quam moreretur, agnum paschalem comedisse ex legis præscripto. Nam Mattheus, Marcus, et Lucas id apertissime testantur : *Quò tis cœnatis, et paremus tibi, ut manduces Pascha?* Item : *Tempus meum prope est, apud te faciam Pascha.* Vox

coups de poing ; et d'autres lui donnèrent des soufflets.

68. En disant : Christ, prophétise-nous qui est celui qui t'a frappé.

69. Pierre cependant était au delors assis dans la cour ; et une servante s'approchant, lui dit : Et vous aussi étiez avec Jésus de Galilée.

70. Mais il le nia devant tous, disant : Je ne sais ce que vous voulez dire.

71. Et comme il sortait de la porte, une autre servante l'ayant aperçu, dit à ceux qui se trouvaient là : Et celui-ci aussi était avec Jésus de Nazareth.

72. Pierre le nia une seconde fois, disant avec serment : Je ne connais point cet homme-là.

73. Peu après, ceux qui étaient là, s'avancèrent et dirent à Pierre : Assurément vous êtes aussi de ces gens-là, car même votre langage vous déceit.

74. Alors il se mit à faire des imprécations, et à jurer qu'il ne connaissait point cet homme-là : et aussitôt le coq chanta ;

75. Et Pierre se ressouvint de la parole que Jésus lui avait dite : Avant que le coq chante, vous me renoncerez trois fois. Et étant sorti, il pleura amèrement.

ante passionem, et post resurrectionem habuit.

VERS. 2. — SCITIS QUIA POST BIDUUM. Difficilis hic locus est, et multis questionibus implicatus. Prima, unde ferè reliquæ pendunt, quo die hoc Christus dixerit ; inde enim intelligendum est in quem diem incidit Pascha ; secunda, quo die Christus Pascha celebraverit ; tertia, quo die Judæi, quos indicat Joannes non eodem die quo Christum celebrasse ; quarta, si non eodem die celebrant, utri legitimo ac solemniori die celebraverint, Christusne et ejus discipuli, an Judæi. De primâ questione omnes ferè conveniunt auctores Christum hæc dixisse die duodecimæ mensis primi Hebræorum, qui noster est martius, quia Pascha ad finem decimæ quartæ, et initium decimæ quintæ celebrabatur, Exodi 12, 6, 18. Loquitur autem Christus de Pascha ex legis præscripto. Itaque quamvis Græcorum opinio, quæ falsa omnino est, vera esset, de quâ in secundâ questione dicturi sumus, Christum uno die Pascha anticipasse, nihil impediret : loquitur enim Christus de eo Pascha quod discipuli sciebant ex lege post biduum futurum esse. Si autem Christus Pascha suum anticipavit, discipuli quando illud celebraturus esset, nesciebant ; ad dicendum : *Sciatis, quia post biduum Pascha fiet.* Quis autem hebdomadæ dies fuerit quo Christus hoc dixit, dubius ex rebus perspicuum est : primum ex die passionis ; certum enim est Christum feriæ sextæ passum esse, quia Lucas, c. 25, 56, et Joannes, cap. 19, 31, testantur postridie ejus diei quo Christus passus est.

illa Pascha, iterat, et eandem habet significationem, seu de ejus preparatione, seu de immolatione, seu demum de manducatione agatur ; ubique agitur immolationem, vel eum significat. Sic v. 17, 48, et 19 hujus capituli, primus dies Azymorum erat feriæ quinta, et dies decimus quintus à vespere hujus diei incipiebat. Sic dies secundus Azymorum erat dies 16, ex Josepho, l. 5, c. 10. Dies festi incipiebat à vespere diei præcedentis : tametsi Judæi, ut omnes ferè nationes diem civilem à mediâ nocte præcedentis diei

fuisse sabbatum, præterquam quòd id omnis Ecclesiæ catholice usus docet ; hoc si ita est, necesse est ut feriæ tertiâ Christus hæc dixerit. Eodem enim die quo agnum edit, id est, Pascha celebravit, mortuus etiam est ; sed edit agnum horâ noctis primâ, id est, initio diei decimæ quintæ ; mortuus est horâ ferè sextâ sequentis diei, ut vocant usualis, ejusdem autem diei naturalis ; inter feriam autem tertiam et sextam duo interjeeti sunt dies, hoc est, *post biduum Pascha fiet.* Deinde ex magnifico illo ingressu Christi in Hierusalem idem colligitur. Ingressus enim est primo die hebdomadæ, qui nobis nunc Dominicus est, ut et Ecclesiæ docet, et ex Joanne, c. 12, 1, intelligi potest, ubi scribit Christum ante sex dies Paschæ Bethaniam venisse, ubi Lazarus fuerat mortuus, versu autem 12, scribit in Hierusalem cum celebri illâ pompâ ingressum esse ; ubi non levis conjectura est, propterea die præcedente ingressum non fuisse, sed Bethaniæ quiescere, quod sabbatum esset, quo die non potuisset turba ramos arborum præcedere. Si ergo dies sabbati sexta, ut ait Joannes, ante Pascha dies erat, Pascha fuit feriæ sextâ sequentis hebdomadæ ; nam dies sabbati à feriâ sextâ sequente, sexta dies est. Cùm autem Christus dixerit : *Post biduum Pascha fiet*, sequitur hoc eum dixisse feriâ tertiâ, quæ Latine dies martis appellatur. Series ergo actionum Christi à die sabbati, quo fuit Bethania, usque ad diem Paschæ, quæ mortuus est, ex evangelistis hujusmodi colligitur ; die sabbati Bethaniæ cœnavit, Joan. 12, 2 ; feriâ primâ Hierosolyman ingressus est, Joannis 12, 12 ; eodem die Bethaniam rediit, ubi hospitium habebat, Matthæi 21, 17 ; feriâ secundâ iterum rediit Hierosolyman, Matthæi 21, 18, et Marci 11, 45, atque tunc cum secus vicum fuidisset, fructumque nullum invenisset, illi maledixit ; eodem rursus die Bethaniam ad hospitium revertit, Marci 11, 19, atque tunc, quia jam fortasse noctescebat, discipuli arefactam ficum videre non poterunt ; feriâ tertiâ manè iterum rediit in Hierusalem, quo tempore Petrus arefactam ficum animadvertit, quia clara jam dies erat, Marci 11, 20, 27 ; rursus eodem die credendum est cum Bethaniam rediisse, quia solebat, ut scribit Lucas, cap. 21, 57, singulis noctibus ab Hierusalem in non-

ad subsequentis mediam usque noctem protendebant. Hinc Pererius, in cap. 1 Genes., propè certum est, et si id nunc ageretur, multis exemplis Scripturarum, multisque argumentis probari posset apud Judæos fuisse olim in usu triplex genus dierum, diem scilicet legalem à vespere à vespere, diem naturalem ab initio noctis ; et quidem voces usitate, *pridie*, *hodie*, *cras*, non ex vespere, sed ex mediâ nocte distinguuntur. Si quid actus fuerit post solis occasum, nemo dixerit id factum fuisse hesternæ die. Quare primus dies Paschalis usualis non à vespere, sed à mediâ nocte incipiebat. Unde agnus Paschalis extremâ parte diei 14 lune immobilabatur, et primâ parte diei 15 edebatur : ad eum duo illi dies sibi succedentes idem sibi nomen communicarent ex communi loquendi usu ; et pars extrema diei 14 celebris ob manducationem agni et festi Azymorum nomen interdiu tribuebat diei integro 14 brevissimi sermonis causa. Unde evangelista poterunt vocare diem Azymorum primum

tem Olivæ secedere, ad ejus radicem Bethania sita erat. Postea evangelistæ non narrant eum Hierosolyman revertisse usque ad feriam quintam sub noctem, cùm Pascha celebravit. Hoc ergo aut feriâ tertiâ, sub finem diei, aut quartâ, sub initium noctis, quod et diei apud Hebræos initium est, Christus dicit. Si ante finem feriæ tertiæ dicit, intelligendum erit, ut loquuntur, *exclusivè*, quod ait : *Post biduum Pascha fiet* ; si intra quartam, *inclusivè*.

In secundâ questione, fuerunt qui dicerent Christum eo anno Pascha non celebrasse, ut Euthymius et Theophylactus referunt, vers. 20 ; ceteri verò Græci à Latinis ferè dissentiant. Veterum enim Græcorum opinio videtur esse, Christum die decimâ tertiâ mensis primi, qui Hebræis erat nisan, nobis martius, id est, uno die ante tempus à lege præscriptum, Exodi 12, 6, Pascha celebrasse, ut ejus mors in ipsum diem Paschæ, id est, decimum quartum mensis primi, incidere, veritatisque figuræ responderet, et verus agnus eodem die quo typicus occideretur. Mortuus enim est Christus postridie quam cum discipulis agnum edit. Hæc est Origenis opinio, tractatu in Mattheum 55, Chrysostomi et Theophylacti in cap. Joannis 18, 28, et Euthymii hoc loco. Unde recentiorum Græcorum natus est error, ut existiment Christum in cœnâ illâ postremâ non azymo, sed fermentato pane usum fuisse, quòd nondum dies azymorum esset, id est, decimâ quintâ mensis primi postridie quam agnus occideretur, Exodi 12, 18. Eorum argumenta hæc sunt : Primum, quòd Joannes, cap. 13, 1, dicat Christum ante diem festum Paschæ cœnam illam egisse. Secundum, quòd ex eodem Joanne, cap. 18, 28, manifestum sit Judæos, cùm Christus condemnatus est, nondum Pascha celebrasse ; et ipsi non introierunt in prætorium ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha. Tertium, quòd idem Joannes, c. 19, 14, 54, affirmet Christum passum esse in paraseve Paschæ, id est, pridie ante Pascha ; dies autem Paschæ erat primus dies azymorum, Exodi 12, 18, et Levitici 23, 6 ; itaque Christus, cùm pridie primæ diei azymorum cœnam illam egerit, non potuit in eâ azymis uti. Hanc opinionem in explanatione questionis quartæ paulo post refutabimus ; nunc tantum

diem 14 in quo necesse erat occidere Pascha, et extensione quadam nominis pars illius diei quarta in totum diem refluere. Nec tamen videtur erat dies ad sextam usque horam. Alii tamen festum primum diem Azymorum qui præ cæteris festis erat solemnissimus, fuisse sabbatum, neque eo ipso die Christum Dominum morti fuisse condemnatum ; cui sententiæ videtur favere Joannes Evangelista, ut suo loco dicemus. Atque ita videtur satis apte tres evangelistas cum Joanne conciliare, qui duos proximè sibi dies consequentes Azymorum à Judæis observatos voluit, cum alii et plebs ipsa à conjunctione lune cum sole, alii à primâ lune phasi mensem inciperent. Unde priores de Jovis sub vespere, posteriores, iique magis spectabiles, ut sacerdotes, Pharisei et scribæ à vespere die Veneris diem primum Azymorum numerabant, ut ex Joanne Evangelista colligi videtur. Unde et usus Judæorum duplex Pascha induxerat, quòd incertus esset dies primus lune, et innumerabilis multitudo tum Hierosolyman conveniret.

dicimus, absurdissimum esse dicere Christum Paschæ celebrationem anticipasse, qui omnem legem, quantum cum hominibus versatus est, et servandam esse docuit, et ad unguem servavit; inauditum autem est quemquam ante constitutum à lege diem Paschæ celebrasse, ut etiam D. Thomas in Commentariis in cap. Joannis 18, observavit. Latius omnes consentiunt, Christum die decimâ quartâ primi mensis ad vesperrum agnum comedisse, quemadmodum lex prescribat: sed illud Græcos auctores, nonnullos etiam Latinos videtur fecerisse, quod sensum legis non animadvertentur; inchoabant Judæi dies suos à solis occasu, sicut Græci et Latini à nocte mediâ; alii à solis ortu. Jubeat lex, Exodi 12, 6, et Levit. 23, 5, ut agnus die decimâ quartâ mensis primi ad vesperram, ut Hebraicè est כִּבְּרִית בֵּרַךְ, inter duas vesperras agnus comederetur, id est, in confinio utriusque diei decimæ quartæ et decimæ quintæ; solis enim occasus finis erat decimæ quartæ, initium decimæ quintæ erat. Eadem quoque utriusque diei vesperra dicebatur decimæ quartæ diei, quia ejus finis; decimæ quintæ, quia ejus notis initium erat, atque hoc est inter duas vesperras, quemadmodum Galli simili phrasi dicunt: *Entre chien et loup*, non, ut quosdam interpretari memini, qui duas vesperras, alteram præcedentis, alteram sequentis notis initium intelligunt, quod aperte legi contrarium est, quâ præcisè cavetur ut illo pacto quo diximus temporis agnus ederetur, nec quidquam ex eo usque ad matutinum tempus remaneret, Exodi 12, 10, et Levit. 22, 50, nec, ut quidam hæreticorum interpres exponit, qui unam vesperram finem decimæ quartæ diei, alteram totam sequentis diei noctem intelligendam esse dicit. Illic factum est ut aliquando dicatur Christus die decimâ quartâ; aliquando decimâ quintâ Paschæ celebrasse, ut infra, vers. 17: *Primi autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes: Ubi vis parem tibi comedere Paschæ?* et Marci 14, 12: *Et primo die azymorum quando Pascha immolabatur, dicunt ei discipuli: Quis vis omnis, et parem tibi, ut manduces Paschæ?* et Luca 22, 7: *Veni autem dies azymorum, in quâ necesse erat occidi Paschæ;* quibus omnibus locis die decimâ quintâ primi mensis Paschæ, id est, agnus Paschalis occidendus fuisse dicitur, cum Exodi 12, 6, Levit. 23, 5, die decimâ quartâ occidi juberetur, nimirum quia in utroisque diei confinio occidebatur, nunc die decimâ quartâ, nunc decimâ quintâ occidi dicitur, quo tempore usque in diem octavum fermentato pane uti non licebat, Exodi 12, 15, Levitici 23, 6. His locis, ut paulo ante apud evangelistas adnotavimus, Græcorum error manifestissimè refellitur. Matthæus enim, Marcus et Lucas, disertis verbis scribunt eam diem quâ Christus agnum comedit, primam azymorum diem fuisse; quare non potuit Christus contra legem fermentato uti pane; quomodo enim Joannes eum diem appellat Parascevem, et cur Judæi non eadem nocte agnum ederent, in quartâ, ut diximus, questione explicabimus. Nunc ex iis, quæ diximus, apparet cur idem Joannes, cap. 15, 1, dicat Christum

ante diem festum Paschæ cenam illam peregrisse, etiam si demus eum non de Judæorum, sed de Christi Paschæ loqui, quod paulo post disputabimus; perinde enim est ac si dicat peregrisse die decimâ quartâ ad vesperrum, quo tempore non nisi azymo pane uti licebat, ut ex illis, quæ ante adduximus, Exodi et Levitici testimoniis, manifestum est. Itaque quod alii tres evangelistæ die decimâ quintâ, id est, primâ die azymorum factum fuisse dicunt, id Joannes ante diem festum Paschæ, id est, die decimâ quartâ factum scribit, nullâ utique repugnantia, sed usitatâ Scripturæ consuetudine, quâ agnus nunc die decimâ quartâ, nunc decimâ quintâ occidi dicitur quia in utroque veluti juncturâ occidebatur. Christum ergo in fine decimæ quartæ, et initio decimæ quintæ diei agnum edisse ex hæc Matthæi, Marci et Luca, cum Joanne collatione perspicuum est, tum etiam ex prioris questionis explicatione. Si enim hoc die mensis primi duodecimâ, ut probatum est, Christus dixerat, cum dixerit post biduum Paschæ futurum, et haud dubiè de suo etiam Paschæ loqueretur, sequitur eum die decimâ quintâ sub finem decimæ quartæ Paschæ celebrasse.

Tertîa questio multò est difficilior: tres enim sunt magnorum auctorum de eâ sententiæ, quæ magnâ contentione defenduntur. Prima eorum, qui existimant Christum et Judæos eodem die et agnum comedisse, et diem festum Paschæ celebrasse; cujus opinionis Alcuinum veterem bonumque theologum D. Thomas auctorem facit, quem nostro tempore multi non hæretici modo, sed maxime etiam catholici doctique viri secuti sunt. Potest autem his potissimum argumentis confirmari: Primum, quod Matthæus, hoc cap., v. 17, et Marcus, c. 14, 12, et Lucas, cap. 22, 7, scribant primam diem azymorum fuisse, cum discipuli Christum interrogarent: *ubi vis parem tibi comedere Paschæ?* Primo autem azymorum die et agnum occidi atque edi, et festum Paschæ celebrari lex præcipiebat; utrumque igitur Judæi, sicut et Christus eo die fecerunt. Secundum, quod discipuli quasi omnium Judæorum consuetudinem secuti eo die Paschæ celebrantium, Christum interrogaverunt: *Ubi vis parem tibi comedere Paschæ?* Tertium, quod Marcus, cap. 14, 12, dicat fuisse primam diem azymorum, quando Pascha immolabatur, et Lucas, cap. 22, 7, in quâ necesse erat occidi Paschæ; eodem igitur die Judæi omnes immolaverunt. Quartum, quod Christus jubeat, infra, versu 18, et apud Marcum, cap. 14, 14, discipulos certo cuidam homini dicere: *Ubi est reflecto mea, ubi Pascha cum discipulis meis manducem?* Ubi ita loquitur, quasi homo ille et lege et consuetudine certò sciat eâ nocte omnes Judæos debere Paschalem esse agnum, ideoque non reusarturum eum locum illi domini suæ præparare. Quintum, quod principes sacerdotum et seniores populi dicant: *Non in die festo, ne foris tumultus feret in populo, versu 5, et Marci 14, 2.* Itaque, cum hoc dicebant, aut dies erat festus: aut adeò propinquus, ut ante illam Christum occidere non possent; inierunt

hanc sententiam auctores merito traxit. Respondent recentiores quidam, quod et Alcuinum jam olim respondisse apud D. Thomam lego, Paschæ eo loco non agnum, sed azymos panes significare. Crederem, si ullo exemplo aut auctoritate probaretur. Nunc autem nec illi probant, et alia ex parte ex lege colligunt necesse non fuisse ut qui azymos panes ederent, mundi essent; nam nec lex de eâ re quidquam statuit, nec id illâ Judæorum traditione introductum credendum est omnibus Judæis futurum intolerabile, cum tam multis; tam levibus, tam passim occurrentibus rebus contaminarentur, ut vix se diem unum mundos servare possent: dios autem azymorum septem essent, quo tempore quisquis fermentato uteretur pane, mortis reus erat: *Septem, inquit, diebus azyma comeditis; in die primo non erit fermentum in domibus vestris; quicumque comederit fermentum, peribit anima illa de Israel à primo die usque ad septimum, Exodi 12, 15;* quod si contaminati azymo vesci non poterant, cum tam frequenter tanque multis contaminarentur rebus; quot, queso, homines quotidie eam ad presidem debus damandi fuissent! Alii respondent Paschæ eo loco agnum significare, sed seorsum esse ut manducaret Paschæ eadem nocte ante lucem, quia nondum rorax illa, quâ agnum occidi edique oportebat, prætererat: *Erat enim mane, inquit evangelista, non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ad manducarent Paschæ.* Hi auctores eodem verbo quo sententiam suam probare student, refutantur; verbo, inquam, illo, mane: prohibebat enim lex non solum ne totus agnus, sed etiam ne quidquam ex illo usque ad mane remaneret, Exodi 12, 10; quomodo ergo, si mane erat, totum illi agnum et occidere poterant, et comedere? Adde quod non tam mane esse poterat, ut clara jam dies non esset; nec enim simile vero est Judæos, quantâvis agitato rabie, ad presidem ante lucem, et antequam de lecto surgeret, eum adduxisse, ne ejus gratiam ad condemnandum Christum conciliare oportebat, eum importuno adventu offenderent. Cur ergo Joannes, dicit aliquis, quasi de industria verbum illud, mane, posuit? Ut significaret sequentem jam diem illicescere cepisse; itaque non restabat dies unus inter usque ad diem quo Judæi Paschæ celebrari erant; itaque si tunc contaminati fuissent, non satis habuissent temporis, ut sese mundarent. Oportebat enim non solum die immundum manere. Itaque stat firmum argumentum Judæos postridiè quam Christum Paschæ celebrasse.

Secundum est Joan. 19, 14: *Erat autem parasceve Paschæ, hora quasi sexta;* loquitur autem Joannes de tempore quo Christus damnatus et cruci affixus est, eumque ipsum diem Paschæ parascevem appellat, id est, pridie ante Paschæ; nondum igitur Judæi Paschæ celebrant. — Respondent nonnulli non esse sensum fuisse parascevem Paschæ, id est, pridie Paschæ, sed fuisse parascevem sabbati, que incidit in diem Paschæ, quasi dicat: *Erat autem parasceve diei Paschæ.* Id probat primum, quod nusquam legimus Paschæ parascevem ullam habuisse, neque opus fue-

autem hoc consilium, ut versu 5 dicimus, initio feriæ quartæ; ergo aut ipsa quarta, aut saltem quinta feria, quâ Christus agnum comedit, dies festus Judæorum erat. Eodem ergo die, quo Christus, et agnum ederunt, et Paschæ celebrant. Sextum, quod Joannes, cap. 15, 1, aperte dicat Christum ante festum diem Paschæ, id est, pridie Paschæ agnum comedis; sequens igitur dies Paschæ Judæis erat; eodem ergo die quo Christus Paschalem agnum comederunt, et Paschæ festum celebrant. Septimum, quod Joannes, cap. 13, 29, scribat: *Quidam enim putabant quia loculos habebat Judas, quod dixisset ei Jesus: Ene ea quæ opus sunt nobis ad diem festum;* erat ergo aut idem aut sequens dies Judæorum festus. Octavum, quod Matthæus, cap. 27, 15, et Marcus, cap. 15, 6, et Lucas, cap. 23, 17, et Joannes, cap. 18, 39, dicant eo die quo Christus crucifixus est, solum fuisse à praside Barabbam, quia die festo Paschæ solebat Judæis vincitum aliquem unum, quem petivissent, dimittere. Ille igitur ipse dies Paschæ Judæorum erat. Nonum, quod non sit credibile Christum alio tempore quam Judæos Paschæ celebrasse, quod si fecisset, coram praside quasi religionis reus accusatus esset, cum causas utrique adversus illum sacerdotes criminationum querebant. Decimum, quod si præter Judæorum morem ante solemnem et usitatum diem Paschæ celebrasset, et illum ipsum hospitem, apud quem cenavit, et omnes, qui factum novissent, graviter offenderet, quemadmodum nunc si quis sive episcopus, sive privatus homo diem Paschæ ante aut post reliquum christianum populum ageret, omnes offenderet. Undecimum, si non eodem die Judæi quo Christus egerunt Paschæ, aut Christus diem prævenit, aut Judæi procrastinarunt; neutrum lex facere permittebat, quemadmodum D. Thomas in Commentariis in cap. Joannis 19, confirmavit. Duodecimum, si Christus alio die quam Judæi Paschæ celebrasset et mortuus esset, veritas figuræ minimè respondisset; non enim verus agnus eodem die quo typicus occisus esset. Hæc sententiæ confirmari potest.

Secunda opinio aliorum est, qui non eodem die, sed uno Christum ante Judæos, scilicet egisse putant, in quâ sententiâ Origenes, tractatu in Matthæum 53, Chrysostr. et Theophylact., in cap. Joannis 18, et Euthymius hoc loco, et Nicephorus, libro 1, c. 28, sunt, præterquam quod existiment Christum legitimum diem prævenisse; quâ de re quartâ post questionem disseremus. Huic opinioni jamdiu Paulus Burgensis, doctus et diligens interpres, magnum auctoritatis robur adhibuit. Potest autem et his argumentis comprobari.

Primum, quod Joannes, cap. 18, 28, dicat Judæos, cum Christum coram praside accusarent, non ausos in prætorium introire, ne profanæ domus ingressu contaminati Paschæ edere non possent; nondum igitur ederant; atqui ederat Christus nocte jam præcedente; non igitur edere die Judæi, quo Christus, sed postridiè, agnum ederunt, Paschæque celebrant. Hoc argumentum efficit et apertum est, multosque in-

rat, quod pasceve nihil aliud esset quam dies festum præcedens, quo festo non licebat que ad victum pertinebant apparere; inde vocata à Græcis *πασχα*, ab Hebræis *פסח*, id est, preparatio, quod in eo que in diem sequentem necessaria essent, prepararentur; die autem Paschæ non prohibebat lex, sed potius concedebat, que ad vitam necessaria erant præparare. Exodi 12, 16: *Dies prima erit sancta atque sollemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis; nihil operis facietis in eis, exceptis iis que ad vescendum pertinent.* Deinde, quod nusquam legamus pasceve, nisi sabbati, ut Matthæi 27, 62, et Lucæ 25, 54. *Et dies erat pasceves, et sabbatum illucescebat;* et clarior D. Marcus, cap. 15, 42: *Et cum jam serò esset factum, quia erat pasceve, quod est ante sabbatum, & vixi respondentes quasi explicans quid significaret pasceve, dixit esse, *פסח*, id est, pridie sabbati.* Hæc omnia vera ego esse concedo; sed illud non concedo, idem esse apud Joannem pasceve Paschæ; ac si dicat, pasceve sabbati, que dies erat Paschæ, que locutio non minus dura et absurda est, quam si, cum festum D. Joannis Baptiste pridie festi corporis Christi celebratur, de eo die aliquis loquens vigiliam D. Joannis appellaret, non quod festi D. Joannis vigilia esset, sed quod vigilia corporis Christi, que in festum D. Joannis incidisset; quis enim ita loquentem non derideret? Pasceve igitur Paschæ Joannes appellavit, etiam si Pascha pasceve instituto suo non haberet, quia ut questione quartâ docuimus, eo anno Pascha Judæorum in sabbatum incurrebat, et quia sabbatum habet pasceve, quod eo anno idem erat Pascha; optimo consilio Joannes diem præcedentem, quo Christus mortuus est, pasceve Paschæ nominavit, ut uno verbo lector intelligeret diem sequentem, et sabbatum fuisse, quia pasceve habebat, et Pascha, quia eam ipsam pasceve Paschæ vocavit quod nemo ulique intelligere potuisset, si absolute dixisset fuisse pasceve. Pejus etiam mihi videntur respondere, qui nullius auctoritate codicis adducti locum emendant, et genitivum Paschæ non legunt. Istud enim non est Scripturam interpretari, sed delere.

Tertium est, quod idem Joannes, eodem capite 19, 51, dicat fuisse magnum diem illum sabbati, quasi non vulgare, sed sanctius atque celebrius, quam cæteris annis, eo fuisse anno; sanctius autem esse non potuit, nisi si eodem die Paschæ festum celebratum est; hæc enim ratione verè magnum fuit, quia et sabbatum, et Pascha. Respondent ii, quibus superior sententia magis placet, non vocasse D. Joannem sabbatum illum magnum, quod eodem die Judei Pascha celebrarent, sed quod una ex diebus azymorum esset. Hi docent licet viri non animadvertunt que nihil ad id quod Joannes probare voluit facere potuisset; reddidit enim rationem, cur Judei Pilatum rogaverint, ut Christo et latronibus crura frangerentur, quod civis animam exhalarent, et ante diem sabbati de cruce tollerentur, quia nimirum die sabbati tolli non poterant et manere suspensa minimè decebat,

multoque minùs eò quod magnum erat; quam ad rem dies azymorum nihil afferbat impedimenti, cum omnibus azymorum diebus, excepto primo, et ultimo, liceret laborare, Exodi 12, 16. Itaque nihil sanctitatis, nihil magnitudinis sabbato adhibebant. Sensus igitur est fuisse magnum diem illum sabbati, quia et sabbatum, et Pascha erat, quorum neutro licebat aut corpora deponere et sepelire; aut in cruce fixa relinquere, ne diei celeberrimi sanctius mortuorum corporum præsentia contaminaretur.

Quartum est hoc capite apud Matth., versu 5, et Marci 14, 2: *Dicebant autem, non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo,* quibus verbis, ut in ejus versu explicacione docuimus, noluerunt dicere, qui in eo concilio disceptabant, Christi credem usque in post Pascha esse differendam, quemadmodum ii auctores interpretantur, qui Judæos existimant eodem, quo Christum die egisse Pascha; sed potius voluerunt, ut ejus mors acceleraretur, antequam dies Paschæ veniret, qui ipsis post duos dies futurus erat; hoc enim eorum invidia, et crudelitati magis consentaneum est. Sunt, qui dicant sensum esse, conandum ut eà ipsa nocte ante lucem Christus occideretur, antequam dies Paschæ illucesceret, qui et à Christo, et ab illis postridie celebrandus erat. Sed hi nimis videntur præparare; nondum enim Judei comprehendendi Christi rationem invenerant. Alii putant diem differre voluisse, sed inventa proditoris Judei opportunitate, qui Christum osculo, et sine tumultu tradere posset, consilium mutavisse, et ipso die, quo Pascha celebrabant, et comprehendisse, et condemnasse. Neque hi videntur considerare, quid Judei dicant, *ne forte tumultus fieret in populo,* qui quidem tumultus non tam ex Christi apprehensione, quam ex morte exituri poterat, itaque non poterat Judei proditorem impedi: non ergo propter inventum, promptumque proditorem sententiam mutaverunt; nec tam illi Judei, quam eorum Judas opportunitate usus est, qui cum intellexisset eos de capiendò Christo consilia agitare, noluit homo avarus et perfidus, inventis mercatoribus, vendendi præceptoris occasione amittere.

Quintum est Joann. 13, 1: *Ante diem festum Paschæ sciens Jesus, quia venit hora ejus, ut transiret ex hoc mundo, ad patrem, cum dilexisset suos, qui erant in mundo in finem dilexit eos, et cenâ factâ;* ubi nondum non est Joannem ante diem festum Paschæ, non quemlibet Paschæ præcedentem diem, sed proximum, et pridianum appellare; illud autem dubium esse potest, utrum de Pascha, quod Christus, an de Pascha, quod Judei celebraturi erant, id sit intelligendum; sed multò est probabilius, ut supra indicavimus, Joannem de Judæorum Pascha loqui, cum agat de cenâ, quam Christus egit, et lotione pedum, que facta sunt initio ejus diei, quo Christus Pascha celebravit; itaque non dixisset Joannes ante diem festum Paschæ, sed die festo Paschæ, si de Christi Pascha loqueretur, sicut Mattheus infra versu 17, et Marcus c. 14, 12, dixerunt, *primâ autem die azymorum,* cum non de ipsâ cenâ, id est Paschæ celebratione, sed de ejus præparatione

loquerentur, quam pridie Paschæ fieri oportebat. Deinde, quia voluit Joannes explicare, quibus rebus singulariorem illum amorem erga discipulos suos, de suo dicit, *in finem dilexit eos,* Christus ostenderit; ostendit autem non esu agni Paschalis, quod singulis faciebat annis; sed lotione pedum, et corporis, et sanguinis sui exhibitione, quod ante non fecerat. Hæc autem duo, ut idem Joannes exponit, peractâ jam typicâ agni Paschalis cenâ facta sunt; itaque non nisi multâ jam nocte, id est, die Paschæ aliquantulum præfecto fieri poterunt; quare non potuit verè dicere ante diem festum Paschæ facta fuisse. Nam quod quidam dicunt, diem festum accipi pro die, quem vocant artificia ab ortu solis usque ad occasum, qui dies nondum advenerat, quia usitatum esse non video, non libenter admitto. Reliquum igitur est, ut Joannes de Judæorum Paschâ loquatur, quod omnibus commune ac notum erat, et de quo solo poterat lector, quod dicebatur, intelligere.

Sextum: eodem cap. v. 29, discipuli putaverunt, cum Christus Jude dixit *quod facis, fac citius,* significare voluisse, *ut emeret ea que ad diem festum Paschæ necessaria erant,* quod magis convenit, si nondum Pascha illud, de quo Christus loquebatur, advenerat, sed in proximo erat: illud autem, quod Christus celebravit, jam advenerat; jam enim, cum hæc dixit, agnum ederat.

Septimum: si eo die, quo Christus mortuus est, Paschæque celebraverat, Judæorum quoque Pascha facta est, non licuisset Josepho homini justo et cæteris, qui illi operam dederunt Christum de cruce ponere ac sepelire, cum sanctæ ille mulieres, ne ad monumentum quidem ire, et Christum ungere voluerint propter diem sabbati; Lucæ 25, 56.

Octavum: minùs etiam credibile est principes sacerdotum, et seniores populi, qui se religionis conservatores profitebantur, eaque potissimum de causâ Christum accusabant, quod religionem violare videretur, in ipsâ ejus accusatione religionem violare voluisse; quod profectò fecissent, si ipso die festo Paschæ omnium sanctissimo et celeberrimo capitale adversus Christum causam egissent, cum nullo festo die causam illam, vel levisimam agere liceret. Fecerunt illi quidem nonnulla die sabbati, que parùm licere videntur, sed multò minora, nempe Pilatum adierunt, rogaruntque, ut sepulcrum custodiendum curaret, ne Christi discipuli furarentur; accesserunt etiam ipsi ad sepulcrum, et positi custodibus, adhibito sigillo munierunt, sed hæc omnia, ut dixi, leviora erant, quam die festo Paschæ hominem, vel de mediâ plebe, in iudicium rapere, accusare, condemnare, crudeliter affligere.

Denique si non Deum, tamen populum credibile est eos timuisse, ne facti indignitate concitatus, quod hominem die Paschæ ad mortem trahi videret, et eum hominem, quem maxima pars sanctissimum prophetam esse putabat, ipsos occideret; hoc enim timore dixerant: *Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.*

Hanc igitur opinionem probabiliorem iudico, quia etsi fortassè pauciora, multò tamen certè fortiora habet argumenta, queque multò difficilias, quam, que ad probandam alteram sententiam allata sunt, solvi possunt. Nam quod primo loco objectum est Mattheum, vers. 17, Marcum c. 14, 12, Lucam c. 22, 7, eum diem, quo Christus agnum edit, primum diem azymorum appellare, primum autem azymorum diem fuisse Pascha, non difficile solvitur, evangelistas non ex Judæorum traditione, de qua questione & dicemus; sed ex lege locutos esse; secundum autem legem dies ille, quo Christus agnum comedit, verum Pascha erat. Atque, id fortassè tacite significare voluerunt, cum tam diligenter tempus notaverunt, dixeruntque primum azymorum diem fuisse, non Judæos, sed Christum legitimo tempore Pascha celebrasse. Quòd si nobis contendere liberet, dicemus, cum discipuli Christum interrogarent, ubi vellet Pascha præpararent, non fuisse primum azymorum diem etiam ex lege, quia nemo dubitare potest, quin id discipuli ante solis occasum die decimâ quartâ primi mensis interrogaverint; post solis enim occasum nimis serò interrogavissent, cum illo puncto temporis non parandum, sed edendum Pascha esset: dies autem decima quarta non erat prima dies azymorum, sed quia prima azymorum dies aspectabat, dixerunt *primâ autem die azymorum,* quasi dicant instante primâ azymorum die; sicut ergo, cum nondum esset prima azymorum dies, id est, Pascha Christi, dixerunt, *primâ autem die azymorum;* ita cum nondum Judæorum Pascha esset; id est, prima ipsorum azymorum dies, quia tamen proxima erat, dicere potuerunt, primam azymorum diem fuisse: non enim semper evangeliste punctum tempus designant, sed aliquando, more hominum vulgari, quod certum est, quemadmodum unus evangelista horâ sextâ, alius horâ terciâ Christum crucifixum fuisse dicit, quia inter tertiam, et sextam crucifixus est. Quamquam non id hæc dicimus, quòd vera esse existimus; credimus enim evangeliste hoc loco de die azymorum, et Pascha Christi locutos esse, sed ut doceamus, si aliâ ratione argumentum solvi non posset, hæc posse. Secundum hoc modo solvi potest, discipulos jam à Christo monitos fuisse, ipsam ante alios Judæos eo die, quem lex prescriberat, Pascha celebrare decrevisse. Jam enim illis dixerat: *Sciitis quia post biduum Pascha fiet, quod ex Lucâ, cap. 22, 7, 8, 9, clarius apparet: Venit autem dies azymorum, id est appropinquavit, in quâ necesse erat occidi Pascha, et misit Petrum, et Joannem dicens: Euntes parate nobis Pascha, ut manducemus. At illi dixerunt: Ubi vis paremus? Unde perspicuum est, prius Christum discipulis indicasse velle se die sequenti Pascha celebrare, quam eum discipuli rogerent, ubi præparari vellet; sed id alii evangeliste prætermiserunt, Lucas exposuit. Ad tertium respondeo evangelistas non de Judæorum, sed de Christi, id est, legitimo Pascha loqui, et illo ipso verbo, in quâ necesse erat occidi Pascha, Lucam fortassè indicare voluisse Christum, etsi ante alios Judæos, legitimo tamen*

tempore Pasche celebrasse, quo ex lege necesse erat occidi. Quod autem ait Marcus, primo die azymorum, in quo Pascha immolabant, non de Judæis, qui tunc erant, sed aut de antiquis, qui legem, non traditiones sequebantur, aut de Christo, et ejus discipulis intelligendum est, quasi dicat primam azymorum diem fuisse, quæ veteres Judæi Pascha celebrabant, aut quæ Christus et ejus discipuli celebraturi erant. Ad quartum respondeo, quanvis Judæi eo anno, ut postea dicemus, festum Paschæ uno die postposuerint, neminem tamen ignorare potuisse ex legis præcepto eo die, quæ Christus egit, fuisse celebrandum; propterea hospitem illum mirari non potuisse, si Christus eo die celebraret: cum omnes scirent eum, non Phariseorum traditiones, sed legem Dei solum sequi. Facilius etiam solvitur quintum; quod enim Judæi dicunt, non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo, non est argumentum diem jam fuisse festum, cum ista dicebant; nam, ut versu 3 docuimus, hæc ab illis duodecima, aut tertia decima die mensis dicta sunt: et verò sunt, qui putant sex ante Pascha diebus dicta fuisse: quare colligi inde non potest Judæos eodem die, quo Christum, egisse Pascha; nam utrumque et Christi, et Judæorum Pascha appropinquabat, neutram advenerat. Sicut ergo si Judæi eodem die, quo Christus, Pascha celebrassent, hoc dicere poterunt; ita si uno post die celebrarent; tantum enim dicere volebant expediendum diligenter, et citò rem esse, antequam dies festus adveniret: qui sive duobus, sive tribus, sive, ut alii volunt, sex diebus abesset, propinquus tamen erat. Ad sextum respondendum est, cum Joannes dicit: Ante diem festum Paschæ, de Judæorum Paschâ loqui, pridie cujus Christus, cum agnum comedisset, Paschæque suam celebrasset, illa singularis amoris arguente, de quo loquitur, discipulis exhibuisset, ut paulo supra diximus. Septimum leve est, et à nobis paulò ante ad probandum contrariam sententiam ex eodem testimonio majus argumentum desumptum fuit. Octavum sic solvi potest: Presidem aut non ipso die Paschæ, sed pridie solum fuisse vinctum unum abolvere, quem à se Judæi postulassent, quod et nunc alicubi fit, et tunc factum fuisse vero simile est: aut non eo die, quo Christus crucifixus est, Barabam dimisisse, sed sequenti, qui Pascha Judæis erat: dictum autem ab evangelistis esse tunc eum Judæis dimisisse, quod tunc potestatem fecerit crastino eum die dimittendi. Ad nonum respondeo aut sacerdotibus, qui Christum accusarant, ignorasse illum die nocte agnum comedisset, aut non ausos esse illi criminis obicere, cum scirent Christum ex lege Paschæ suam celebrasse. Ad decimum jam responsum est propterea neminem offendi potuisse; quod omnes scirent secundum legem eo die, quo à Christo celebratum est, Pascha celebrandum fuisse. Ad undecimum questione quartâ respondebitur, nec Christum tempus anticipasse, neque Judæos distulisse: sed Christum secundum legem, Judæos secundum traditiones suas egisse Pascha. Atque hæc ratione postremum argumentum dissolvitur: cum enim secundum legem Christus Pascha celebraverit; et

eandem die mortuus fuerit, rectè veritas figura respondit. Diximus tres in hæc questione esse sententias. Itaque reliqua una est, de qua nullum interpretem mentionem fecisse video. Rupertus in Commentariis in hunc locum existimat Judæos partim eodem die, quo Christum, partim postridie egisse Pascha; eodem quidem die, quæ eadem nocte, quæ ille, agnum immolârunt, et comederunt; postridiè, quia non illum, sed sequentem diem otio, ut festum, celebrârunt, ne duos continenter dies quiescere, ac cessare cogerent; cum dies insequens sabbatum esset. Hoc ne credibile quidem videtur esse, præsertim cum constet ex Joanne eo die, quo Christus mortuus est, nondum Judæos edisse agnum; itaque probabilius dicere potuisset diem quidem festum eundem, atque Christum Judæos celebrasse; agnum verò Paschalem postridiè comedisset, ut nonnulli etiam auctores videtur existimare. Quarta nunc superest questio, quæ, ejus omnium difficillima erat, explicatâ tamen copiosè tertiâ, facilis est. Quærebatur utrumque Christum an Judæi legitimo tempore Pascha celebraverint, si non eodem die celebrârunt. Origenes, tractato 55 in Matth., Chrysost. et Theophylact. in c. 18 Joan., Eutyim, in Comment. in hunc locum putant, Christum uno die tempus celebrandi Paschæ à lege præscriptum prævenisse, cujus rei Chrysostom. et Theophylact. rationem reddunt, ut mortem suam in diem sequentem, qui Pascha erat, reservaret. Fallor, nisi ista eadem ratione, quam adferunt, refellantur. Nam si Christus die Paschæ mori voluit, ut typici agni figuram verus agnus impletet, cum constet ex evangelistic nocte præcedente, id est, eodem die naturali secundum Judæos illum egisse Pascha, sequitur eum non prævenisse tempus: sed die à lege constituto Pascha celebrasse. Nec, ut supra diximus, credibile ullo modo est Christum ante legitimum diem Paschæ peregisse; cum omnibus in rebus usque ad finem vitæ, ut idem Chrysostomus docet, ad perfectum legem servaverit, et nunquam licuerit tempus lege constitutum prævenire. Hanc denique opinionem cum suis argumentis satis questione primâ refutavimus. Alii existimant Christum quidem, et legitimo tempore, Pascha egisse; Judæos verò in sequentem diem non aliâ de causâ transtulisse, quam ne festi celebratione impediti, eo die Christum occidere non possent, quæ opinio August. et Hieronymi præclaris nominibus, vulgò commendatur; hanc scio, quam verâ, nec enim de eâ re quidquam legere apud eos auctores memini. Id etiam D. Thom. in Commentariis in cap. 18 Joannis doctè refellit, quod et lex et consuetudo præceperet, ut si quis uno anno, quod aut immundus, aut impeditus esset, legitimo die non posset Pascha celebrare, mense sequenti, decimâ quartâ die mensis celebraret, Num. 9, 10, 11; eam ergo probò sententiam, quam molli non probant, neque Christum tempus Paschæ anticipasse; neque Judæos distulisse, et non eodem tamen die celebrasse, sed Christum legis præscriptum; Judæos majorum suorum traditiones secutos esse. Probat Rupertus

in Commentariis hujus loci, et post eum Paulus Burgensis copiosissimè, diligentissimèque confirmat post exilium Babylonicum constitutum inter Judæos fuisse, ut quotiescumque Pascha in feriam sextam incideret, in sequentem diem sabbati transferretur, ne duo continenter dies festi consequerentur, quod populo grave erat, cum nec sepelire mortuos, nec alia ejusmodi etiâ pia opera, et non magnooperè laboriosa facere possent diebus festis. Eam traditionem multi jam productis Rabbiorum testimoniis probaverunt. Paulus verò Burgensis, homo diligens et fide dignus, affirmat se cum Hebræo quodam ejusmodi rerum peritissimo ex Hebræorum calendario ducto calculo comperisse eo anno, quo Christus mortuus est, Pascha in feriam sextam incidisse; itaque Christus ipsa feriâ sextâ, ut lege præceptum erat, et Pascha celebravit, et mortuus est. Judæi verò, ut à majoribus constitutum fuerat, die sequenti celebrârunt. Scio Rabbi Abraham in Commentariis in cap. Leviticus 25, scribere in Misæ, et in Thalamo reperiri aliquando Pascha in feriam secundam, quartam, et sextam, incurrere, sed nescio an propterea neget, cum in sextam feriam incurreret, solum in sabbatum transferri; aut an tantum auctoritatis mereatur, ut ejus gratiâ ab aliorum sententiâ discedere debeamus.

PASCHA FIET. Dies festus Paschæ celebrabitur, aut agnus immolabitur; utrumque enim Pascha significat. Quod autem Origenes annotat propterea dixisse Christum: Pascha fiet, et non Pascha erit, quod illud Pascha, de quo loquebatur, usitatum non esset, sed singulare, et ante tempus anticipatum, quasi diceret, etiamsi solemne tempus Paschæ non erit, tamen à me Pascha fiet, subtilis arguta est, et à nobis supra refutata; neque Græcè est, fiet, sed γίνεσθαι, est, aut fit, presentis posito pro futuro, sicut statim dicit, παραδίδοται, traditur, pro tradetur, aut tradi oportet; cujusmodi exempla adnotavimus, cap. 17, 11, 24.

ET FILIUS HOMINIS. Loquitur de se, ut solet, per tertiam personam. Cur autem filius hominis appelletur, c. 8, 20, exposuimus.

TRADITUR, UT CRUCIFIGATUR. Παραδίδοται traditur, pro tradetur, aut tradi oportet, ut paulò ante docuimus, à quo tradendus sit, non dicit. Origenes autem, et D. Thomas in Commentariis monuerunt, et à Patre traditum esse, Rom. 8, 32: Qui proprio Filio suo non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit illum; et à se ipso ad Galat. 2, 20: Qui dilexit me, et tradidit semetipsum pro me; et ad Ephes. 5, 2: Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis; et 25: Viri, diligite uxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam, et tradidit semetipsum pro eâ; et à diabolo, Joan. 15, 2; et à Judæis, Math. 10, 4, et 26, 15, 16; et à Judæis, Math. 27, 2: Adduxerunt eum, et tradiderunt Pontio Pilato presidi; et Marci 15, 1: Vincientes Jesum duxerunt, et tradiderunt Pilato; et Joan. 18, 35: Gens tua, et Pontifices tradiderunt te mihi; et à Pilato militibus, ut crucifigeretur, Math. 27, 26: Tunc dimisit illis Barabam, Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur. Diverso tamen animo à diversis traditum: à se et à

Patre, ut homines redimeret; à diabolo, ut redemptionem impeditet et traditores ad peccatum incitaret; à Judæa avaritiâ; à Judæis invidiâ; à Pilato timore, ne non satis amicus Cesaris videretur. Hæc placent, illud non placet, quod idem auctores docent, propterea Christum infinite locutum esse, nec expressisse, à quo tradendus esset, ut omnes qui tradituri erant comprehenderet; non enim de omnibus, sed aut de solis sacerdotibus, Scribis, et senioribus, aut de illis simul, et Judæa loqui arbitror; sic enim solet, ut supra, cap. 16, 21, et cap. 20, 19. Et verbo illo tradetur, videtur culpam, et reprehensionem indicare, quæ in Judæa, et sacerdotibus maxima fuit. Poterit aliqui dubitare, quorundam hoc Christus discipulis dixerit. Videtur suam divinitatem probare voluisse; indicat enim se futura scire, cum illi ipsi, qui tradituri erant, necdum scirent, quo tempore occisuri eum essent, et adhuc inter se altercarent, non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo.

UT CRUCIFIGATUR. Poena tunc usitata et à Romanis introducta, ut c. 27, 35, explicabimus. Dicit tradendum esse, ut crucifigatur, quia in eum finem à Judæis Pilato traditus est, clamantibus: Crucifige, crucifige eum: de illis enim præcipuè, ut paulò ante diximus, loquitur Christus.

VERS. 5. — Tunc. Quid hoc adverbio significetur, non omnibus convenit. Sicut qui putent sex dies ante Pascha significari, quod eo tempore scribat Joannes, cap. 12, 10, 19, principes sacerdotum convenisse, ut de occidendo Christo deliberarent; quod si ita est, adverbium illud tunc, non præcisè tempus illud de quo evangelista loquebatur, sed quod non longè aberat, significabit, quasi dicerent, sub idem tempus. Probabilius est, quod vulgò credit Ecclesia, hoc concilium biduo ante Pascha, id est, eodem tempore, quo Christus discipulis dicebat: Scitis, quia post biduum Pascha fiet, coactum fuisse: videtur enim evangelista, cum dixit tunc, punctum temporis indicare voluisse, ut significaret eodem tempore, quo sacerdotes dicebant non oportere Christum in die festo occidere, Christum dixisse oportere, ut in die festo occideretur, ut appareret plus divinum decretum, et Christi prædicationem, quam Judæorum consilia valuisse.

CONGREGATI SUNT PRINCIPES SACERDOTUM. Eodem loco Matthæus indicat, et unum sacerdotem principem fuisse, et multos, quod cap. 2, 4, explicavimus. Græcè additur, quod Latine non legitur nisi ἐπιπροσώπων, et scriba, quæ verisimile est Christum cum principibus sacerdotum et senioribus populi conjunxisse: quem admodum de eadem re loquens, Marci 14, 1, et Lucae 22, 2, conjunxit, et supra cap. 2, 4. Illi enim Judæorum concilium conficiebant, principes sacerdotum, id est, capita familiarum sacerdotilium cum summo sacerdote, qui simpliciter princeps sacerdotum vocabatur; scribae, qui legisperiti erant; seniores populi, quasi tres republicæ status, ut c. 2, 4, probavimus.

IN ATRIUM. Græcè, ἐν αὐλῆν, ad verbum. Itaque sunt qui interpretentur in palatium principis sacerdotum, quod probabile esse non videtur clandestina

consilia de homine sanctissimo occidendo in atrio, id est, in ipso domus ingressu, et in loco aperto, ac judiciali, habita fuisse, et scribit Athenæus, lib. 5. *ἔτι* *ἔτι* *ἔτι* Græcis regum palatia significare, sicut aula Latinis idem est, quod regia, et aulici, qui regiam frequentant. Noster interpres ferè semper atrium convertit, ut hoc loco, et infra, vers. 58, et 69; et Marci 14, 54, 66; et Lucae 11, 21, et 22, 55; et Joan. 18, 15; et Apocal. 11, 2. Multò melius, meo quidem iudicio, quàm si palatium convertisset: nam ex versu 58 manifestum est locum illum, de quo evangelista loquitur, quemque vocat *ἄντρον*, non totam fuisse domum, aut magnam aliquam domus aulam; sed locum apertum in ipso aditu domus, quem Latini cortem appellant, indeque Galli *cour*, Itali et Hispani *corte*. Ait enim eo loco Matthæus: *Petrus autem sequebatur eum à longè usque in atrium principis sacerdotum, et ingressus intrò sedebat cum ministris, ut videret finem*: clarius etiam vers. 69: *Petrus verò sedebat foris in atrio*: atrium igitur erat foris; et Marci 14, 68: *Et exiit foras ante atrium et gallus cantavit*; et cap. 15, 16: *Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii*, id est, eduxerunt ab interiori domo, ubi præses erat, in exteriorem cortem, ubi milites et omnis populus promiscuè solebat esse, ut purpura induto illuderent. Ex loco etiam Apocal. 11, 2 apparet *ἄντρον* cortem domus fuisse.

QUI DICEBATUR CAIPHAS. HOMO ERAT AVARISSIMUS, ET PERDITUS, QUI QUÀ RATIONE AD SUMMUM PERVENIRI SACERDOTIUM, LIBRO 18 ANTIQUITATUM, CAP. 5, ET 6, JOSEPHUS TRADIT.

VERS. 4.—ET CONCILIUM FECERUNT. GRÆCÈ, ANIMINI CONSENSU CONSTITUM CUPERUNT.

UT JESUM DOLO TENERENT. Clam et fraudulenter, non aperta vi, quia timebant populum, ut Lucas, cap. 22, 2, expressit.

ET OCCIDERENT. Hæc omnia eorum consilia tendebant; sepe enim ante occidere tentaverant; quo autem modo id deliberaverint, Joannes, cap. 11, 47, 8, 9, 50, copiosius narravit: *Collegerunt ergo pontifices, et Pharisei concilium, et dicebant: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit*; si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, et venient Romani, et tollent locum nostrum, et gentem; unus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: *Vos nescitis quidquam, neque cogitatis, quia expedit ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat*. Quanquam

VERS. 5.—NON IN DIE FESTO; ET TAMEN IN DIE FESTO CHRISTUS VOLUIT OCCIDI JUXTA COMMUNIOREM SENTENTIAM, NON ITEM SI CHRISTUS PASCHA, SEU AGNUM PASCHALEM UNÀ CUM DISCIPULIS MANDUCAVIT DIE JORIS, ET SACERDOTES DIE TANTUM VENERIS, UT VIRIS PERERUDITIS VIDEATUR, SEU DE PRIMO DIE LUNE INTER JUDEOS NON CONVENIRI; ADEO UT ALII À MEDIO LUNE MOTU, ALII À VERO MOTU ENIM DESIGNAVERINT; AUT POTIUS QUIDAM AB IPSÀ SYZYGIA, SEU À CONJUNCTIONE, ALII À PRIMÀ LUNE PHASI MENSEM INCHOARINT, ET CHRISTUS DOMINUS PRIORI COMPUTANDI RATIONE USUS FUERIT, QUOD LEGI ESSET MAGIS CONSENTANEA: SEU POTIUS, UT VISUM EST RUPERTO, PETAVIO, ET NUPE AUCTORI ANALYSEOS GALICÆ, SACERDOTES EX TRADITIONE QUÀDAM FESTUM PASCHATIS, QUOD DIE VENERIS INCIDERAT, IN SABBATUM TRANSULERINT, NE DUO FESTA PROXIMÈ CONSEQUENTIA POPULO ESSENT IMPEDIMENTO. HOC

hoc concilium diversum ab hoc quod Matth. narrat, fuisse arbitror: nam illud sex diebus ante Pascha habitum est, ut ex initio 12 cap. intelligitur, hoc autem duobus tantum, ut diximus, ante Pascha diebus. Descripserat jam olim sapiens hoc impiorum concilium Sap. 2, 12, 13, 14: *Circumveniamus ergo justum, quoniam inutilis est nobis, et contrarius est operibus nostris, et improperat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata disciplinae nostrae. Promittit se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat. Factus est nobis in traductionem cogitationum nostrarum.*

VERS. 5.—DICEBANT AUTEM NON IN DIE FESTO. DULCIUM UT RUM SIGNIFICARE VOLUIT ANTE, AN POST DIEM FESTUM OCCIDENDUM ESSE. QUI PUTAVIT EODEM DIE, QUO CHRISTUM, JUDEOS PASCHA CELEBRASSE, SENSUM ESSE EXISTIMANT NON IN DIE FESTO, ID EST, DIFFERATUR USQUE IN POST DIEM FESTUM; SED POSTEA NACTOS JUDEOS JUDE AD PERDITIONEM PARATI OCCASIONE, CONSILIUM MUTAVISSE, QUOD VERSU 2 REFUTAVIMUS. QUI POSTRIORÈ QUÀM CHRISTUM JUDEOS PASCHA CELEBRASSE DICUNT, MELIUS EXPLICARE POSSUNT NON IN DIE FESTO, ID EST, ANTE DIEM FESTUM OCCIDATUR, UT SUPRA PROBAVIMUS. DIEM AUTEM FESTUM QUIDAM OMNES SEPTEM AZYRORUM DIES INTELLIGUNT, QUIA OMNES FESTI SUO QUIDEM MODO DICEBANTUR. ALII, UT MIHI VIDETUR, PROBABILIUS SOLUM DIEM PASCHÆ SIMUL, ET SABBATI, QUIBUS DIEBUS NEMINEM ACCUSARE, CONDEMNARE, CRUCIFIGERE LICEBAT, IDEOQUE MERITO TIRI POTERAT NE POPULUS AUDACI ET NEFARIO SCelere INCERTUS, TUMULTUM MOVERET, QUAE RATIO ALIIS AZYRORUM DIEBUS LOCUM NON HABEBAT.

NE FORTE TUMULTUS FERRET. *Fiat*; verba enim sunt Judæorum, non evangelistæ. Quæri autem potest cur timerint ne tumultus in populo excitaretur. Illud salvè pietate credi potest nullo eos bono animo id timuisse, ne quis fortassè de populo in seditione periret, ne religio impeditur; sed ne sibi eriperetur concurrente ad diem festum infinità undique hominum multitudine, ut Hieronymus, Beda et Euthymius existimant. Vero simile enim erat in tantâ multitudine futuris plures, qui in Christum credidissent, eumque ex sacerdotum manibus eripere conarentur. Credo ego ipsos sibi temere timuisse, ne concitatus populus in se irrueret, atque interimeret, quòd, quemadmodum ait Chrysostomus et Theophylactus, latuisse esse non videretur, ut die Pascha, quo, qui digni morte erant, absolventur, Christus innocentissimus ad mortem

enim præter alia habebat incommodi, ut mortuorum cadavera in fervidis illis regionibus dici manerent inseputa. Utcumque ea res sit, Christus cum voluit, occisus est, etiam die festo, cum ejus inimicis tum commodi oblata esset occasio: nec tanta erat religio Judæorum in festis observandis, atque in sabbato, cum in festis diebus ea pararent, ut ad vesendum erant necessaria, uti ex e. 54 Exodi colligitur. Nec festivi diei religione, sed metu populi, ne tumultus fieret, id ab initio decreverant, ut in die festo Christum non interficerent. Sed oblata est occasio prius consilium deseruerunt. Verùm ea est concessio veterum sententia Christum unà cum discipulis agnum Paschalem manducasse, antequàm institueret Eucharistiam quæ est verum Pascha Christianorum.

traheretur. Hoc enim metu sæpè jam alias manus ab eo abstinuerant, Marci 11, 18, et cap. 12, 12; et Lucae 20, 19, et 22, 2.

VERS. 6.—CUM AUTEM JESUS ESSET IN BETHANIA. UBI BETHANIA SITA ESSET, ET QUANTUM À HIERSOLYMNÀ DISTARET, SUPRA DOCUIMUS. INCURRIT AUTEM IN HUNC LOCUM VULGARIS QUÆSTIO, ET NOSTRO PRÆSERTIM TEMPORE MAGNIS SCRIPSI VOLUMINIBUS AGITATA, UNANÈ AN PLURES MULIERES FUERINT, QUAE VIVENTEM ADHUC CHRISTUM UNXISSE REPERIANTUR, UT HOC LOCO, ET APUD MARCUM, CAP. 14, 5, ET APUD LUCAM, CAP. 7, 38, ET APUD JOANNEM, CAP. 12, 5. MELIUS IN PARTES DISTRIBUTA QUÆSTIO EXPLICABITUR. TRES Igitur in unâ quæstione sunt. Prima, an Simon ille, apud quem Christus cœnabat, apud Lucam prandisse, aut cœnasse dicitur, idem fuerit atque hic quem Matthæus et Marcus Simonem Leprosum vocant; Joannes non nominat. Secunda, an eadem apud quatuor evangelistas fuerit mulier quæ unxit Christum. Tertia, si eadem fuit, an idem fuerit factum, id est, semelne an sæpius Christum unxit. Quod ad Simonem attinet, apud quem Christus cœnabat, D. Augustinus, libro 2 de Consensu evang., c. 69, et Beda in Commentariis in cap. 7 Lucae, et Euthym. hoc loco, putant duos fuisse Simonem, alterum Pharisæum apud Lucam, alterum leprosum apud Matthæum, quem Marcus et Joannes non nominaverint. Eorum rationes sunt, quòd factum illud, quod Lucas narrat, in Galilæa accidisse videatur; hoc autem, quod narrat Matthæus, Bethanice, id est, præ Hierosolymam; deinde quòd ille Pharisæus, hic leprosus cognominetur. Possumus hic aliam adijcere rationem, credibile non esse Simonem hunc, de quo Matthæus loquitur, fuisse Pharisæum, cum hoc instante Christi passione acciderit, quo tempore omnis Pharisæorum secta infensissima Christo erat; tantum abest, ut Pharisæus convivio eum exceperit. Chrysostomus verò, homilia in Matthæum 81, et Ambrosius, libro 6 in cap. 7 Lucae, eundem Simonem fuisse credunt, quod ego paulò probabilis esse arbitror: primum, quòd uterque eodem nomine Simon appellatur, quod etsi pluribus commune esse poterat, tamen aliquid est argumenti nomen idem. Deinde, quòd, ut postea probabimus, eadem fuerit mulier quæ et apud Lucam et apud Matthæum Christum unxisse dicitur, quæ cum tam liberè, tam sæpè in domum Simonis ad unguendum Christum ingressa sit, est verosimile fuisse Simonem ejusque domui familiarem, cumque Bethanice habitaret, sequitur eundem fuisse Simonem; nam quod scribit Lucas, eum, quo loco acciderit non exponat, et hospitem Christi Simonem vocet, quemadmodum et Matthæus, qui id in Bethania factum dicit, ibidem etiam accidisse credendum est. Præterea probabile est Simonem illum, de quo scribit Lucas, cum primum domo et convivio Christum exceperit, ita ab eo edoctum, fuisse ut illi postea familiaris fuerit, sæpèque postea Bethania iter haberentem, aut hospiti, aut con-

VERS. 6.—CUM AUTEM JESUS ESSET IN BETHANIA: SEXTO NIMIRUM ANTE DIE, PUTA DIE SABBATI PRÆCEDENTE: QUOD AB EVANGELISTÀ PER RECAPITULATIONEM MENORATUR, S. S. XXI.

vivio honoraverit. De secundâ quæstione contentiosius à multis disceptatur. Origenes, tractata in Matth. 56, probabilis esse arbitrat quatuor diversas apud quatuor evangelistas fuisse mulieres, quæ unxerunt Christum, quod mihi ne disputabile quidem videtur esse cum manifestissimum sit Matthæum saltem et Marcum, quasi ejus abbreviatorum, idem eodem loco, eodem tempore factum narrare; itaque de eadem loqui muliere; quare, ut plures fuerint, non nisi tres esse poterunt: una, de qua Lucas; altera, de qua Matthæus simul et Marcus; tertia, de qua Joannes scribit; atque hanc ipsam opinionem Origenes amplectitur, itemque Theophylactus in Commentariis in cap. 7 Lucae, et Euthymius hoc loco. Quorum nonnullæ etiam non omnino improbabiles conjecturæ sunt, quòd illa de qua Lucas, peccatrix appellatur; hæc, de qua Matthæus et Marcus, non peccatrix, sed propheticæ potius fuisse significetur. *Quid*, inquit, *molasti estis huic mulieri? mittens enim huic unguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit*, vers. 10, 12. Præterea illa apud Lucam longo ante passionem tempore Christum unxit, ut ex his quæ eo loco à Lucâ narratur, intelligitur; hæc, de qua Matthæus et Marcus, duobus tantum ante mortem Christi diebus. *Scitis quia post biduum Pascha fiet*, vers. 2. Illa altera, de qua Joannes, sex diebus ante, Joan. 12, 1. Alii duas fuisse putant, sed quæ fuerint, inter se dissentunt. Hieronymus, hoc loco, et Bernardus in Sermone de Mariâ Magdalena, unam illam fuisse putant, de qua scribit Lucas; alteram eandem de qua Matthæus, Marcus et Joannes; illam Lucae ab hæc fuisse diversam. Ita probant, quòd illa longè ante Pascha et mortem Christi, hæc imminente morte unxit Christum; dein quòd illa pedes tantum, hæc pedes et caput unxit, ut postea explicabimus. Hanc verò, de qua Matthæus, Marcus et Joannes scribunt, eandem et unam esse ita docent, quòd eodem tempore, eodem loco unxit Christum. Chrysostomus verò, homilia 81 in Matthæum, et 61 in Joannem, Leontius et Theophylactus, in cap. Joannis 11, 4, mulierem, de qua Lucas, Matthæus et Marcus scribunt, eandem; eam verò, de qua Joannes, diversam fuisse putant, hoc opinor, argumento, quòd et Lucas, et Matthæus, et Marcus apud Simonem unxisse dicant, quem, ut diximus, eundem fuisse putat Chrysost., Joannes verò non apud Simonem, sed potius in domo Lazari aut sororum ejus unxisse indicet, cum dicat Martham ad mensam ministrasse, cap. 12. Alii unam tantum, de qua quatuor evangelistæ meminerunt, fuisse dicunt, ut Augustinus, libro 2 de Consensu evangelistarum, c. 69, Gregorius, homilia 55 in Evangelia, ut quidem videtur, Beda hoc loco, et in cap. 7 Lucae; quod ego multò arbitror esse probabilis: primum, quòd tacite Ecclesie sensus in hanc partem inclinet; deinde, quòd Joannes, cap. 11, 2, volens describere Mariam sororem Lazari et Marthæ: *Maria autem*, inquit, *erat*,

ut quid Judæi proditioni occasione dederit, aperiat. IN DOMO SIMONIS LEPROSI: AN SIMON ILLE FUERIT OLIM LEPROSUS, AN FAMILIÆ COGNOMEN FUERIT, INCERTUM.

(Trente-cinq.)